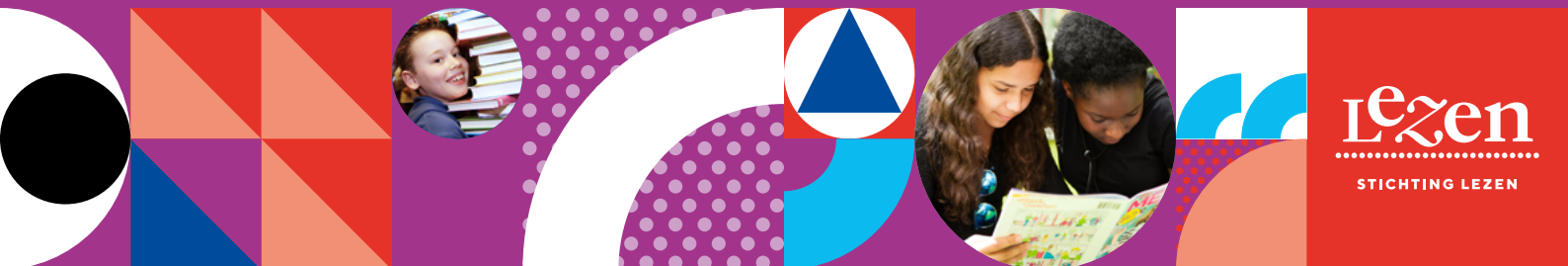

ONDERZOEKSPUBLICATIE

Leesmotivatie onder de loep

Inzichten uit
wetenschappelijk onderzoek

Lezen
STICHTING LEZEN

Samenvatting

Het bevorderen van de leesmotivatie van kinderen en jongeren is een van de belangrijkste en moeilijkste taken van de leesbevorderaar. In dit rapport wordt aan de hand van verschillende wetenschappelijke (lees)motivatietheorieën uitgelegd wat leesmotivatie is, welke kinderen wel en welke kinderen juist niet graag lezen (en waarom), en hoe de leesmotivatie kan worden vergroot.

De kern van motivatie: intrinsieke versus extrinsieke motivatie

Motivatie wordt vaak onderscheiden in 'intrinsieke motivatie' en 'extrinsieke motivatie' (Ryan & Deci, 2000). Er is sprake van intrinsieke motivatie wanneer iemand iets doet omdat hij of zij dit écht wil, omdat het uitvoeren van een bepaalde activiteit *in zichzelf* plezierig of interessant wordt gevonden. Er is sprake van extrinsieke motivatie wanneer iemand juist iets doet om een bepaald *extern* doel te behalen, bijvoorbeeld toekomstig succes of sociale erkenning van anderen.

Hoe sterker kinderen intrinsiek gemotiveerd zijn om te lezen, hoe vaker en beter zij lezen. Voor extrinsieke motivatie geldt juist dat dit niet of negatief samenhangt met het leesgedrag en de leesvaardigheid. Dit wil echter niet zeggen dat iedere vorm van extrinsieke motivatie per definitie nadelig is. Motivatie bevindt zich namelijk op een continuüm, met aan de ene kant amotivatie (afwezigheid van motivatie) en aan de andere kant intrinsieke motivatie. Daartussenin bevinden zich diverse soorten extrinsieke motivaties (externe drijfveren), die verschillen in de mate waarin zij geïnternaliseerd zijn. Zo bestaat er een groot verschil tussen een kind dat leest om straf te voorkomen, en een kind dat leest omdat het zelf graag een goede lezer wil worden. Hoe sterker iemands (extrinsieke) motivatie zelfgestuurd is, hoe beter deze aanzet tot gedrag.

De mate waarin iemands motivatie zelfgestuurd is, is volgens Ryan en Deci (2000) afhankelijk van de mate waarin de uitgevoerde activiteit (in dit geval lezen) voldoet aan drie zogenoemde 'psychologische basisbehoeften': de behoefte aan **autonomie** (ervaar je controle over je eigen handelen?), de behoefte aan **competentie** (voel je je bekwaam genoeg om een activiteit uit te voeren?), en de behoefte aan **verbondenheid** (voel je je gesteund en gewaardeerd bij het uitvoeren van de activiteit?).

Voorwaarden voor motivatie: hoe komt (lees)motivatie tot stand?

Naast Ryan en Deci hebben nog vele andere wetenschappers zich over het motivatievraagstuk gebogen. Op basis van hun inzichten kunnen nog een aantal belangrijke randvoorwaarden (of voorspellers) voor motivatie worden onderscheiden die, net zoals de psychologische basisbehoeften, een inkijkje geven in hoe motivatie tot stand komt.

Waarde

Hoe meer waarde kinderen aan lezen toekennen, hoe vaker zij lezen. Deze waardering kan verschillende vormen aannemen. Lezen kan bijvoorbeeld worden gezien als intrinsiek waardevol (leuk of interessant), als nuttig (voor het behalen van een bepaald doel) of als belangrijk (persoonlijk waardevol). Ook ingeschatte kosten beïnvloeden de waardering (hoeveel inspanning kost lezen me, en gaat tijd besteed aan lezen al dan niet ten koste van andere activiteiten?).

Vertrouwen

Kinderen die veel vertrouwen hebben in hun leesvaardigheid zijn gemotiveerder om te lezen en besteden ook meer tijd aan lezen. Vertrouwen in het eigen kunnen kan ervoor zorgen dat kinderen moeilijker en uitdagendere taken aandurven, meer inzet en doorzettingsvermogen tonen, en minder angst en stress ervaren.

Interesse

Interesse verwijst naar zowel de gevoelens die een activiteit oproept, als de betekenis die deze activiteit heeft in iemands leven. Interesse kan zowel persoonlijk zijn (algemeen, langdurig) als situationeel (afgebakend in tijd, contextgebonden). Op den duur kan situationele interesse omslaan in persoonlijke interesse en motivatie. Interesse bij het lezen kan ervoor zorgen dat er langduriger wordt gelezen, waardoor de tekst ook beter onthouden wordt.

Doelen

Leeractiviteiten (zoals lezen voor school) kunnen worden uitgevoerd met verschillende doelen voor ogen. Kinderen die een beheersingsdoel nastreven, willen zichzelf graag verbeteren. Kinderen die een prestatiedoel nastreven, willen met name voldoen aan een externe norm, zoals het behalen van een voldoende of een hogere score dan andere. Als kinderen beheersingsdoelen nastreven, ervaren zij meer plezier en doorzettingsvermogen tijdens de les, maar behalen zij niet per se hogere onderwijsprestaties.

De ongemotiveerde lezer

In de motivatiewetenschap wordt soms een onderscheid gemaakt tussen positieve motivatiefactoren – factoren die ons tot actie aanzetten – en negatieve motivatiefactoren – factoren die ons juist weerhouden van actie of leiden tot vermijdingsgedrag. Sommige kinderen hebben dermate weerzin tegen lezen dat zij lezen actief proberen te vermijden. Kinderen doen in dat geval bijvoorbeeld alsof zij lezen, slaan huiswerk waarvoor veel gelezen moet worden over, stoppen zo min mogelijk tijd en moeite in lezen, en proberen te ontsnappen uit situaties waarin lezen een vereiste is. Vaak ervaren deze kinderen negatieve emoties tijdens het lezen, zoals verveling, boosheid of angst.

Er zijn een aantal negatieve motivatiefactoren die met leesvermijding in verband zijn gebracht: het ervaren van een gebrek aan controle, het moeten lezen van teksten die als (te) moeilijk of als betekenisloos worden beschouwd, de afwezigheid van persoonlijke leerdoelen (beheersingdoelen dan wel prestatiedoelen), de afwezigheid van ondersteuning, of afwijzing vanuit de omgeving en sociale isolatie. Dit soort factoren kunnen leesvermijding voorspellen, nog los van (de afwezigheid van) positieve motivatiefactoren.

Op basis van het samenspel van positieve en negatieve motivatiefactoren kunnen een aantal motivatieprofielen voor lezers worden opgesteld. Fervente lezers zijn de meest gemotiveerde lezers: zij ervaren veel intrinsieke motivatie voor lezen, en vermijden het lezen (op school) niet. Ambivalente lezers zijn wispelturiger in hun leesmotivatie. Deze lezers zijn intrinsiek gemotiveerd om sommige soorten teksten te lezen, maar vermijden tegelijkertijd het lezen van andere teksten. Apathische lezers worden gekenmerkt door het feit dat zij onverschillig zijn ten opzichte van lezen: zij zijn niet intrinsiek gemotiveerd om te lezen, maar voelen ook niet de aandrang om lezen te vermijden. Afkerige lezers, tot slot, proberen lezen wel actief te vermijden. Deze lezers ervaren weinig tot geen

intrinsieke leesmotivatie en staan vijandig tegenover de meeste vormen van lezen. Elk van deze lezers vergt een andere aanpak als het op het vergroten van de leesmotivatie aankomt.

Welke kinderen lezen graag?

Sommige groepen kinderen lezen liever dan andere. Zo lezen jongere kinderen (gemiddeld) liever dan oudere kinderen, meisjes liever dan jongens, en vaardige lezers liever dan minder vaardige lezers. Voor deze verschillen worden diverse mogelijke verklaringen aangedragen. Een gebrek aan leeszelfvertrouwen is hierbij een terugkerend thema.

Naarmate kinderen ouder worden, neemt hun leeszelfvertrouwen af. Dit komt deels doordat zij op den duur een realistischer - en daarmee vaak kritischer - beeld krijgen van hun eigen leesvaardigheid. Daarnaast vindt er aan het einde van de basisschool een verschuiving plaats van 'leren om te lezen' naar 'lezen om te leren'. De aandacht voor leesonderwijs neemt af, de complexiteit van de gelezen teksten neemt toe. Lezen wordt daarnaast met het ouder worden ook steeds meer een verplichting, en (lees)prestaties worden steeds meer gemonitord. Door de daling in leeszelfvertrouwen neemt ook de waardering voor lezen af.

Voor jongens geldt dat hun leeszelfvertrouwen en waardering voor lezen met het ouder worden sterker afneemt dan voor meisjes. Ook voor minder vaardige lezers geldt dat zij relatief weinig leeszelfvertrouwen hebben, en minder vaak geloven dat zij in staat zijn om hun leesvaardigheid te verbeteren.

Hoe kan de leesmotivatie van kinderen worden vergroot?

De leesmotivatie van kinderen kan worden vergroot door in te zetten op de randvoorwaarden voor leesmotivatie en op de psychologische basisbehoeften.

Waarde: Volwassenen kunnen kinderen de waarde van lezen bijbrengen door uit te leggen waarom lezen precies belangrijk is, door de eigen waardering voor lezen duidelijk uit te dragen, en door hen te helpen met het uitkiezen van leesmateriaal dat aansluit bij hun persoonlijke doelen en interesses.

Interesse: De interesse van kinderen kan worden aangesproken door ze te laten lezen over onderwerpen en thema's die hen aanspreken, en door de boeken die ze lezen te verbinden aan de wereld om hen heen.

Leeszelfvertrouwen/competentie: Succeservaringen zijn belangrijk om leeszelfvertrouwen op te doen. Volwassenen kunnen kinderen hierbij ondersteunen door hun teksten aan te reiken die aansluiten bij hun leesniveau en interesses, door hun leesstrategieën aan te leren, en door hun feedback te geven op hun leesproces en vooruitgang in plaats van op hun prestaties.

Doelen: Door kinderen feedback te geven die nadruk legt op hun eigen ontwikkeling in plaats van op prestaties, worden zij ook geholpen om beheersingdoelen na te streven. Ook het combineren van leesonderwijs met vakonderwijs kan hieraan bijdragen, en het benadrukken dat lezen een kwestie is van oefening en niet zozeer van talent.

Autonomie: Gevoelens van autonomie kunnen worden aangewakkerd door leerlingen eigen inbreng te geven en door ruimte te bieden aan hun behoeften. Het vertonen van te controlerend gedrag werkt averechts.

Verbondenheid: Kinderen zijn meer geneigd om te lezen wanneer lezen gewaardeerd en aangemoedigd wordt door mensen uit hun omgeving. Een sterke onderlinge band, mogelijkheden voor samenwerking en het creëren van een veilige omgeving zorgen voor verbondenheid.

Conclusies en aanbevelingen

Houd oog voor (technische) leesvaardigheid

Leesmotivatie stimuleert de leesvaardigheid, maar vermoedelijk alleen als kinderen eerst voldoende leesvaardig zijn om uitdagende teksten te kunnen lezen. Om ervoor te zorgen dat ook kinderen die (nog) moeite hebben met lezen in een positieve leesspiraal terechtkomen, is blijvende aandacht voor leesvaardigheid van cruciaal belang.

Stimuleer het zelfvertrouwen van kinderen

Om de leesmotivatie van kinderen hoog te houden, loont het om in te zetten op het vergroten van hun leeszelfvertrouwen, en om vroege negatieve ervaringen met lezen te voorkomen.

Interesse is geen bijzaak, maar noodzaak

Het uitkiezen van teksten die aansluiten bij de interesses van kinderen is niet alleen een manier om hun leesmotivatie te prikkelen, het zorgt er ook voor dat zij deze teksten met minder moeite lezen. Juist bij minder vaardige lezers is inzetten op interesse dus van grote waarde.

Ondersteun de autonomie, maar bied wel begeleiding

Kinderen autonomie geven betekent niet dat ze alles zelf moeten doen. Zo kan het bij vrij lezen bijvoorbeeld behulpzaam zijn om met kinderen te praten over hun interesses en leesvoorkeuren, en om hen te ondersteunen bij het kiezen van een geschikt boek.

Draag het belang van lezen breed uit

Verbondenheid met anderen is een van de voorwaarden voor het ervaren van motivatie, en het is dan ook belangrijk dat het belang van lezen zo breed mogelijk wordt uitgedragen en dat lezen zo vanzelfsprekend mogelijk wordt gemaakt, zowel in de thuisomgeving als op school.

De ene (ongemotiveerde) lezer is de andere niet

Verschillende (ongemotiveerde) lezers vergen een verschillende leesaanpak. Bij ambivalente lezers, die sommige teksten wel graag lezen en andere niet, kan het genoeg zijn om hun persoonlijke interesses aan te spreken, terwijl er voor het stimuleren van apathische en afkerige lezers waarschijnlijk een breder arsenaal aan leesbevorderingstactieken moet worden aangesproken.

